श्रीसोमनाथसंस्कृतयुनिवर्सिटी, वेरावलम्

सत्रान्तपरीक्षा – एप्रिल-२०१७

कक्षा – शास्त्रितृतीयवर्षम् (SEM-6) **प्रश्नपत्रम् – १** गुणाः - ७०

विषयः – अनिवार्यसंस्कृतम् **कोड – C.F.3.6.6** समयः – ११ तः ०२ पर्यन्तम्

दिनाङ्कः – ०५/०४/२०१७ सन्दर्भग्रन्थः – तर्कभाषा (शब्दखण्डान्ता)

प्रथमान्वितिः (Unit-1)

प्रश्नः – १ अधोलिखितेषु प्रश्नेषु कयोश्चिद् द्वयोः व्याख्यात्मकम् उत्तरं लिखत। ०८

(१) तर्कभाषायाः मङ्गलाचरणं विलिख्य तस्य सरलार्थं प्रकटयत।

(२) न्यायदर्शनानुसारं षोडशपदार्थविषयकं सूत्रं विलिख्य न्यायदर्शनरीत्यामोक्षप्राप्तिः कथं भवतीति प्रतिपादयत।

(३) "अयुतसिद्धौ" इत्यस्य यथाग्रन्थं वर्णनं लिखत

प्रश्नः – २ अधोलिखितयोः प्रश्नयोः कस्यचिद् एकस्य निबन्धात्मकम् उत्तरं लिखत ०८

(१) तर्कभाषानुसारं त्रिविधं कारणं स्पष्टयत

(२) "गुणगुणिनोः समानकालीनं जन्म" इति यथाग्रन्थं विशदयत।

प्रश्नः – ३ अधोलिखितेषु द्वयोः टिप्पणीं लिखत। ०४

(१) प्रमाणम् इति पदस्य अर्थः।

(२) त्रिविधा शास्त्रप्रवृत्तिः।

(३) तर्कभाषा इति पदस्य व्युत्पत्तिः।

(४) कार्यत्वम्।

प्रश्नः – ४ निम्नलिखितेषु केषाञ्चित् पञ्चानाम् अतिलघूत्तरं लिखत। ०५

(१) किं नाम प्रमाणम्?

(२) का नाम प्रमा?

(३) किं नाम करणम्?

(४) न्यायदर्शने कति प्रमाणानि? कानि च तानि?

(५) सुखदुःखादीनां ज्ञान केन इन्द्रियेण भवति?

(६) घटगतरूपं केन सन्निकर्षेण गृह्यते?

(७) अयथार्थानुभवः कतिविधः? के च ते?

द्वितीयान्वितिः (Unit-2)

प्रश्नः – ५ अधोलिखितेषु प्रश्नेषु कयोश्चिद् द्वयोः व्याख्यात्मकम् उत्तरं लिखत। ०८

(१) व्यापारलक्षणं विलिख्य सोदाहरणं प्रतिपादयत।

(२) परार्थानुमानस्य पञ्च अवयवान् सोदाहरणं लिखत।

(३) ग्रन्थोक्तदिशा व्याप्तिलक्षणं विलिख्य सोदाहरणं स्पष्टयत।

प्रश्नः – ६ अधोलिखितयोः प्रश्नयोः कस्यचिद् एकस्य निबन्धात्मकम् उत्तरं लिखत। ०८

(१) प्रत्यक्षप्रमाणस्य यथाग्रन्थम् उपपादनं कुरुत।

(२) षड्विधसन्निकर्षान् स्पष्टयत।

प्रश्नः – ७	**अधोलिखितयोः एकां टिप्पणीं लिखत।**	०२
	(१) कारणम्।	
	(२) उपाधिः।	
प्रश्नः – ८	**निम्नलिखितेषु कयोश्चिद् द्वयोः अतिलघूत्तरं लिखत।**	०२
	(१) किं नाम द्रव्यम्?	
	(२) अभाव हणे कः सन्निकर्षः?	
	(३) किं नाम अनुमानम्?	
	(४) अनुमानं कतिविधम्? किञ्च तत्?	

तृतीयान्वितिः (Unit-3)

प्रश्नः – ९	**अधोलिखितेषु प्रश्नेषु कयोश्चिद् द्वयोः व्याख्यात्मकम् उत्तरं लिखत**	०८
	(१) परामर्शस्य लक्षणं विलिख्य तस्य अनुमितिहेतुत्वम्उपपादयत।	
	(२) पञ्चहेत्वाभासानां नामानि विलिख्य कस्यचिद् एकस्य सोदाहरणं वर्णनं लिखत।	
	(३) केवलान्वयी हेतुः कः? स्पष्टयत।	
प्रश्नः – १०	**अधोलिखितयोः प्रश्नयोः कस्यचिद् एकस्य निबन्धात्मकम् उत्तरं लिखत**	०८
	(१) उपमानप्रमाणस्य सङ्क्षेपतः परिचयः देयः।	
	(२) शब्दप्रमाणस्य यथाग्रन्थम् उपपादनं कुरुत।	
प्रश्नः – ११	**अधोलिखितेषु द्वयोः टिप्पणीं लिखत।**	०४
	(१) अन्वयव्यतिरेकी हेतुः।	
	(२) आकाङ्क्षा।	
	(३) वाक्यलक्षणम्।	
	(४) सादृश्यम्।	
प्रश्नः – १२	**निम्नलिखितेषु केषाञ्चित् पञ्चानाम् अतिलघूत्तरं लिखत**	०५
	(१) किं नाम पक्षः?	
	(२) किं नाम पदम्?	
	(३) कः आप्तः?	
	(४) तर्कभाषायाः रचयिता कः?	
	(५) कीदृशं वाक्यं सर्वदा प्रमाणभूतं भवति?	
	(६) न्यायदर्शनस्य प्रवर्तकः कः?	
	(७) "पर्वतो वह्निमान् धूमात्" इत्यत्र साध्यः कः अस्ति?	

***

Answer Key

कक्षा – शास्त्रितृतीयवर्षम् (SEM-6) | **प्रश्नपत्रम् – १** | गुणाः - ७०

विषयः – अनिवार्यसंस्कृतम् | **कोड – C.F.3.6.6** | समयः – ११ तः ०२ पर्यन्तम्

दिनाङ्कः – ०५/०४/२०१७ | सन्दर्भग्रन्थः – तर्कभाषा (शब्दखण्डान्ता)

प्रथमान्वितिः (Unit-1)

प्रश्नः – १

१. बालोऽपि यो न्यायनये प्रवेशमल्पेन वाञ्छत्यलसः श्रुतेन।
सङ्क्षिप्तयुक्त्यन्विततर्कभाषा प्रकाश्यते तस्य कृते मयैषा॥

२. "प्रमाण-प्रमेय-संशय-प्रयोजन-दृष्टान्त-सिद्धान्त-अवयव-तर्क-निर्णय-वाद-जल्प-वितण्डा-हेत्वाभास-च्छल-जाति-निग्रहस्थानानां तत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगमः" इति सूत्रम्।
प्रमाणादिषोडशपदार्थानां तत्त्वज्ञानात् मोक्षप्राप्तिर्भवति।

३. ययोर्मध्ये एकमविनश्यदपराश्रितमेव अवतिष्ठते, तौ अयुतसिद्धौ। यथा – अवयव-अवयविनौ, गुण-गुणिनौ, क्रिया-क्रियावन्तौ, जाति-व्यक्ती, विशेष-नित्यद्रव्ये चेति।

प्रश्नः – २

१. समवायिकारणम् – यत्समवेतं कार्यमुत्पद्यते तत् समवायिकारणम्। यथा तन्तवः पटस्य समवायिकारणम्।
असमवायिकारणम् – समवायिकारणप्रत्यासन्नमवधृतसामर्थ्यम्। यथा तन्तुसंयोगः पटस्य असमवायिकारणम्।
निमित्तकारणम् – समवाय्यसमवायिकारणभिन्नकारणं निमित्तकारणम्। यथा तुरीवेमादिकं पटस्य निमित्तकारणम्।

२. "उत्पन्नं द्रव्यं क्षणमगुणम् अक्रियञ्च तिष्ठति"।
- प्रथमं निर्गुणमेव द्रव्यमुत्पद्यते।

प्रश्नः – ३

१. प्रमीयते इति प्रमाणम्। प्र उपसर्गपूर्वकत्वात् म-धातोः करणार्थे ल्युट् कृते सति निष्पद्यते।

२. उद्देश-लक्षण-परीक्षा चेति त्रिविधा शास्त्रस्य प्रवृत्तिः।
नाममात्रेण वस्तुसङ्कीर्तनम् उद्देशः। असाधारणधर्मवचनंलक्षणम्। लक्षितस्य लक्षणमुपपद्यते न वेति विचारः परीक्षा।

३. तर्क्यन्ते प्रतिपाद्यन्ते इति तर्काः। ते भाष्यन्ते अनया इति तर्कभाषा।

४. अनन्यथासिद्धनियतपश्चाद्भावित्वं कार्यत्वम्।

प्रश्नः – ४

१. प्रमाकरणं प्रमाणम्।

२. यथार्थानुभवः प्रमा।

३. साधकतमं करणम्। अतिशयितंसाधकं साधकतमं प्रकृष्टं कारणम् इत्यर्थः।

४. चत्वारि – प्रत्यक्ष-अनुमान-उपमान-शब्दभेदात्।

५. अन्तरिन्द्रियेण। अर्थात् मनसा

६. संयुक्तसमवायसन्निकर्षेण।

७. त्रिविधः – संशयविपर्ययतर्कभेदात्।

द्वितीयान्वितिः (Unit-2)

प्रश्नः – ५

१. तज्जन्यस्तज्जन्यजनकोऽवान्तरव्यापारः। यथा कुठारजन्यः कुठारदारुसंयोगः कुठारजन्यच्छिदाजनकः।

२. प्रतिज्ञा-हेतु-उदाहरण-उपनय-निगमनम्

३. साहचर्यनियमो व्याप्तिः। यथा यत्र यत्र धूमः तत्र तत्र वह्निः इति।

प्रश्नः – ६ १. साक्षात्कारिप्रमाकरणं प्रत्यक्षम् । तद्विविधम्– सविकल्प-निर्विकल्पभेदात् । तत्र षड्विधः सन्निकर्षः।

२. सन्निकर्षः षड्विधः – संयोग-संयुक्तसमवाय-संयुक्तसमवेतसमवाय-समवाय-समवेतसमवाय-विशेषणविशेष्यभावश्चेति ।

प्रश्नः – ७ १. अनन्यथासिद्धनियतपूर्वभावित्वं कारणत्वम् ।

२. प्रयोजकः उपाधिः । यथा अग्निधूमयोः सम्बन्धे आर्द्रेन्धनसंयोगः उपाधिः ।

प्रश्नः – ८ १. गुणाश्रयो द्रव्यम् । अथवा समवायिकारणं द्रव्यम्

२. विशेषणविशेष्यभावसन्निकर्षः ।

३. लिङ्गपरामर्शोऽनुमानम् ।

४. द्विविधम् – स्वार्थपरार्थभेदेन ।

तृतीयान्वितिः (Unit-3)

प्रश्नः – ९ १. तृतीयज्ञानं परामर्शः ।महानसे धूमज्ञानं प्रथमम्, पर्वतादौ पक्षे यद्धूमज्ञानम् तत् द्वितीयम् । ततः पूर्वगृहीतां धूमाग्न्योर्व्याप्तिं स्मृत्वा पर्वते पुनः धूमं परामृशत्तित् तृतीयं ज्ञानं अनुमितिं प्रति हेतुः।

२. असिद्ध-विरुद्ध-अनैकान्तिक-प्रकरणसम-कालात्ययापदिष्टभेदात् पञ्च ।

३. यथा शब्दोऽभिधेयः प्रमेयत्वात् । यत्प्रमेयं तदभिधेयं यथा घटः इति हेतुः । अत्र व्यतिरेकदृष्टान्तो नास्ति ।

प्रश्नः – १० १. अतिदेशवाक्यार्थस्मरणहसकृतं गोसादृश्यविशिष्टपिण्डज्ञानम् उपमानम् । संज्ञासंज्ञिसम्बन्धप्रतीतिः उपमितिः।

२. आप्तवाक्यं शब्दः।

प्रश्नः – ११ १. अन्वयेन व्यतिरेकेण च व्याप्तिमद्धेतुः अन्वयव्यतिरेकी हेतुः।

२. परस्परविरहः आकाङ्क्षा ।

३. आकाङ्क्षायोग्यतासन्निधिमतां पदानां समूहः वाक्यम् ।

४. तद्गतभूयोधर्मवत्त्वे सति तद्भिन्नत्वम्।

प्रश्नः – १२ १. सन्दिग्धसाध्यधर्मा धर्मी पक्षः ।

२. वर्णसमूहः ।

३. यथाभूतस्यार्थस्योपदेष्टा पुरुषः ।

४. केशवमिश्रः ।

५. वैदिकं वाक्यम् ।

६. अक्षपादः गौतमः ।

७. वह्निः ।